

Kintli Borbála

Vaskor

(Tóth Imre két kötetéről)

Tóth Imre művei a földi létben gyökereznek, valós hétköznapijainkba illeszkednek, helyesebben illeszkednének, illeszkedhetnének. Mégis sorra kiszakadnak belőle. A versek, novellák kozmikus-mitikus magasságokba ívelnek. Az így megképződött ellentéteken keresztül feszültséggel telített viszonyulások rajzolódnak ki. „A párkák ebéd-szünetet/tartanak. / Csak a gépek dolgoznak.” (*Exit*, 33. o.).

A kibontakozó konfliktusokban a szubjektum szerepe válik hangsúlyossá. Az én az, akinek ebben a világban mozognia, boldogulnia, léteznie kell. A megszólaló hang(ok) rezignáltságot, furcsa közönyt áru(nak) el. (A lírai én, illetve a novellák elbeszélői pozíciója nem kap határozott körvonalat – a szubjektum anonimitásában marad – gondoljunk a novellák nagy kezdőbetűvel jelölt szereplőire –, így a hangok egymással való azonosítása mellett, a személyek pluralizálódásának lehetősége is felmerül. Miközben a kérdés eldönthetetlen a szituációk alaphelyzetének közös jellege megteremti a kontinuitást.) Döntések elé kerül, lépnie kell valamely irányba, de mintha csak a kierkegaard-i etikai stádiumban mozogna, ahol a vagy-vagy szituációban nem létezik jó döntés. Bármit válasszon is, a megbánás be fog következni. Mivel ez magának az életnek lényegi jellemzője, elkerülhetetlen: „[...] éppen azon gondolkodtam, hogy milyen rossz gyerekek lenni, és elhatároztam, hogy ezt soha nem fogom elfelejteni, később, felnőttként sem. Persze, akkor még nem tudtam, hogy felnőttek lenni is rossz.” (*A kert és más novellák*, 48. o.). Talán ennek valamiféle belátásából fakad az én elfoglalt pozíciója, mely neutrális helyként írható le. Helyzetének semlegessége kihat környezetére, az eseményekre is, melyek ennek következtében egymáshoz hasonulnak.

A szubjektum diszpozícióján keresztül kialakult világban szinte minden érzelem felszámolódott. Nem beszélhetünk igazán tragikumról – az apokalipszist idéző állapotot az én közömbösen szemléli. „Most is hullik, és zuhan minden, ebben, és minden más / pillanatban” (*Exit*, 43. o.). A jelen közönyösen felismert katasztrófa-helyzetéhez hasonlóan, a múlt tragédiáihoz való viszonyulást is a neutralitás jellemzi. Felsejlik a holokauszt borzalma, felidéződik az örökre beégett kép: „egy kapu, rajta felirattal.” (*A kert és...*, 9. o.). Általános, meghatározatlan egyként jelölődik. A kollektív trauma mellett az egyéni gyász is megjelenik. „Elmegyek a halott anyám lakásába, / ami már az enyém. Addig is én voltam / a tulajdonos, amíg élt. De már nem lakik / benne.” (*Exit*, 26. o.). A fájdalom azonban elmarad, mintha egyfajta világrendbe való beilleszkedés kerülne előtérbe.

A világ rendje azonban kérdésként fogalmazódik meg. Van-e rend az örökös változásban? Mert a művek világa változik, állandó alakulásban van. A formálódás mellett azonban megjelenik egy megsokszorozódási folyamat is. Párhuzamos univerzumok tűnnek

fel. Egyidejűleg a szubjektum is ebben a folyamatos metamorfózisban – körforgást idéző mozgásban – van jelen. Az újjászületés, a világok átjárhatósága, miközben több ponton lehetőségként értelmeződik, mégis azok relativizáló jellege. Ezáltal elbizonytalanítási aktusként inkább járulnak hozzá az én elveszettség-érzetéhez.

A szubjektum-vesztettség tapasztalata a realitás-fikció metszetén tovább problematizálódik. Az én megjelenik mint földöntúli, mitikus-isteni lény, szellemi léte a földi világgal össze nem illeszthető, le kell mondania róla. „Hosszú létezésem alatt magamra öltöttem nagyon sok, különböző alakot, de a legtöbbször emberi formában léteztem, legalábbis az alsó világokban. A felső világok létformáiról most nem beszélek, mert azokat fel sem tudnátok fogni jelenlegi állapototokban.” (A kert és..., 7. o.). A világok, szerepek között megszólal a kérdés: „Én, aki most én vagyok, / én ki vagyok most?” (Exit, 13. o.) A folyton alakuló lény alig fogalmazható meg, alig tudja megfogalmazni a kérdést is. Mintha saját maga teljes eltűnése fenyegetné, hajtogatja: én, én, én – hogy létéről maga számára is bizonyosságot szerezzen. Az alakjai közti űrben való feloldódás elleni vágyból születik meg az igény a kilépésre: a vészkijáraton való menekülésre. Az lesz, aki nem. A negatív megfogalmazódás marad. „Én vagyok, aki mindenből kilép.” (Exit, 28. o.).

A művek erőteljes nosztalgikus hangulatának következtében a kilépésnek olyan interpretációja is lehetségessé válik, mely a jelenből való elszakadást a múlt felé vett irányként jelzi. Az emlékezés általi eloldódás azonban par excellence képtelen cselekedetté válik. A nosztalgizálás kapcsán a múlt jelené alakuló metamorfózisa zajlik, „hiszen amikor emlékezni próbálok, akkor tulajdonképpen újra átélem azt, ami volt, mégpedig egy intenzívebb lét emlékeként, mégis, valójában az, ahogyan most átélem, erősebb élmény annál, mint amikor először, primér eseményként történt meg velem a dolog.” (A kert és..., 47. o.).

A múlt faggatása a jelenre való okozatok kereséseként működik. A szubjektum rezignáltsága nem az eseményekre való teljes érdektelenségként jelenik meg. A helyzetet világosan látja. „Én nem gyanakszom senkire, / csak érzem, hogy valami / nem kóser.” (Exit, 14. o.). Nem a jelent problematizálja, nem abban merül minél mélyebbre; a múlt felé fordul. Valamiféle magyarázatra vár, de ennek a meglététől, vagy nem-lététől sem függ valójában semmi. Nincs saját – akár pillanatnyinak is tűnő – érdeklődésénél mélyebb motivációja. „Az írás – tulajdonképpen – emlékezés. Szeretnék találni egy olyan pontot, amire, ha visszatekintek, azt mondhatom: igen, itt változott meg minden.” (A kert és..., 52. o.). Ha lenne is egy ilyen pont, különösebb jelentőségét nem látjuk, a jelenen nem változtat.

„A gyermekkor-ifjúkor után talán a hadsereg az utolsó biztos pont, / amely még viszonylag rendezett emlékeket hagyott maga után.” (Exit, 18. o.). A művek háttérében hol jobban tematizálva, hol inkább rejtetten, impliciten a háború érződik. A háború, melyről (a versekben, novellákban felvetett többi kérdéshez, problémához hasonlóan) nem kapunk biztos igazodási pontokat, helyette különböző értelmezési irányok bontakoznak ki. A katonaság „élményéhez” a háború elhelyezhetetlen képe társul. Nem tudjuk, háború van-e, de a lehetősége ott munkál a sorok mögött. Lehet, hogy zajlik. A gépek által uralt lét gondolatával összefonódva metaforikus szintre is helyeződik.

A könyvek és a szellem időszakának vége van. A bomlási folyamat a humanizmus elvesztését hordozza magában. Az *Európa-szerverre* formálódott világban megérthetővé válik az én pozíciója, aki számára a különféle szereplehetőségek között mozogva, a cizelláló mozgás válik egyedül elképzelhető tapasztalattá. Az elgépiesedett világnak nincs kijárata. A gépek körülvesznek. „Halott könyvtárak csendjét hallom, / gépekbe költözik a szellem, / a büféből olcsó kávé / illata száll.” (Exit, 24. o.).

Választ, megoldást nem kapunk a felvetett problémákra. Tóth Imre verseiből, novelláiból irányok rajzolódnak ki: a lehetőségek, értelmezések pluralitása válik meghatározóvá. Ezáltal a művek sajátos párbeszédbe kerülnek egymással, de a dialógus lehetősége az egyes alkotásokon belül is felvethető. Vaskorról tanúsítanak, de ennek realitása sem tekinthető véglegesnek a radikális relativizálás következtében. „Kétezer-hat nyár telt el azóta, amikor legutóbb láttalak. Virágba borultak azok a fák, amelyek alatt megfogadtam, nem leszek rest újjászületni majd egy új aranykorban.” (A kert és..., 46. o.).

(Pannon Tükör Könyvek, 2015)